

INGLIZ TILIDA URG‘U MUAMMOLARI

Rishton tumani 2-son politexnikumining ingliz tili fani o‘qituvchisi

Abduxalimova Farog‘at

email. abduxalimoviohomjon4gmail.com

ANNOTATSIYA Ushbu maqola ingliz tilini ikkinchi til sifatida o‘rganayotgan o‘zbek tilida so‘zlashuvchilar uchun so‘z urg‘usini (word stress) o‘zlashtirishdagi asosiy muammolarni tahlil qiladi. Ingliz tilida urg‘u so‘z ma‘nosini ajratuvchi va nutqning tushunarligini ta‘minlovchi muhim fonologik birlik bo‘lib, noto‘g‘ri urg‘u qo‘yilishi eshitiluvchanlik va semantik tushunishga jiddiy ta‘sir ko‘rsatadi. O‘zbek tilida urg‘u tizimi barqaror va odatda oxirgi bo‘g‘inga tushadigan bo‘lsa, ingliz tilida urg‘u o‘zgaruvchan va ma‘no ajratuvchi xususiyatga ega. Shu bois, o‘zbek o‘quvchilarining inglizcha so‘zlarda urg‘uni to‘g‘ri qo‘yishdagi xatolari ko‘pincha ona tilidagi fonetik odatlarning transferi bilan bog‘liq bo‘ladi. Maqolada urg‘u tizimidagi bu farqlar fonologik va psixolingvistik nuqtayi nazardan izohlanadi, o‘quvchilar orasida kuzatiladigan xatolar sinflanadi hamda ushbu muammolarni bartaraf etish uchun samarali metodik yondashuvlar, jumladan tinglash, minimal juftliklar bilan ishlash, fonetik transkripsiya, interaktiv texnologiyalar va ritmik mashqlar asosida o‘rgatish usullari taklif qilinadi. Tadqiqot natijalari ingliz tili o‘qituvchilari uchun dars jarayonida urg‘uga alohida e‘tibor qaratish zarurligini ko‘rsatadi va til o‘rganish jarayonida fonetik kompetensiyani rivojlantirishning innovatsion usullarini taklif etadi.

Kalit so‘zlar Artikllar, Grammatikani o‘rgatish, Noaniq artikllar, Aniqlovchi artikl, Nol artikl;

ANNOTATION This article analyzes the main problems in mastering word stress for Uzbek speakers learning English as a second language. In English, stress is an important phonological unit that separates the meaning of words and ensures the intelligibility of speech, and incorrect stress has a serious impact on audibility and semantic comprehension. In the Uzbek language, the accent system is stable and usually falls on the last syllable, while in English, the accent is variable and has a

distinguishing feature. Therefore, the mistakes of Uzbek students in correct accentuation in English words are often related to the transfer of phonetic habits from the mother tongue. The article explains these differences in the accent system from the phonological and psycholinguistic point of view, classifies the errors observed among students, and suggests effective methodological approaches to overcome these problems, including teaching methods based on listening, working with minimal pairs, phonetic transcription, interactive technologies, and rhythmic exercises. The results of the study show the need for English language teachers to pay special attention to accent in the course of the lesson and suggest innovative ways to develop phonetic competence in the language learning process.

Key words Articulations, teaching grammar, indefinite articles, determinative article, null article;

KIRISH Talaffuz — har qanday tilni o‘rganish jarayonida muhim o‘rin tutadi. Ingliz tilida esa bu jarayon yanada murakkablashadi, chunki talaffuz nafaqat tovushlarning to‘g‘ri aytilishi, balki **urg‘u (stress)**, **intonatsiya**, **ritm** kabi prosodik elementlarni ham o‘z ichiga oladi. Ayniqsa, ingliz tilidagi **so‘z urg‘usi** (word stress) ikkinchi til sifatida ingliz tilini o‘rganayotganlar uchun muhim muammo sifatida ko‘tariladi. Urg‘u noto‘g‘ri qo‘yilsa, so‘zning ma‘nosi o‘zgartirilishi yoki nutq tushunarsiz bo‘lishi mumkin. Bu ayniqsa, ona tilida urg‘u tizimi boshqa bo‘lgan o‘rganuvchilarda ko‘proq kuzatiladi.

O'zbek tilida urg'u odatda **barqaror** va **oxirgi bo'g'inga** tushadi. O'zbek tilida noto'g'ri urg'u qo'yilishi odatda ma'noni o'zgartirmaydi, shuning uchun urg'u o'rgatuvchi vosita sifatida til tizimida ikkinchi darajali o'ringa ega. Ingliz tilida esa vaziyat teskari: so'zdagi urg'u **semantik** ahamiyatga ega bo'lib, noto'g'ri urg'u tushgan so'zlar ko'pincha boshqa so'z sifatida tushuniladi yoki umuman tushunilmaydi. Misol uchun:

'present (sifat/ism) – hozirgi vaqt yoki sovg'a

pre'sent (fe'l) – taqdim etmoq

Bundan tashqari, ingliz tilida urg'u joylashuvi **qoidalar asosida doimiy bo'lmaydi**, balki so'zning kelib chiqishiga (lotin, fransuz, germanik), so'z turkumiga (ism, fe'l, sifat) va hatto uning grammatik shakllariga qarab o'zgaradi. Bu esa til o'rganayotgan o'quvchilardan yuqori darajadagi **e'tibor, eshituv sezgirliigi** va **ko'pmarta takrorlashni** talab qiladi. Psixolingvistik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, urg'u noto'g'ri qo'yilgan nutq hatto mukammal grammatikaga ega bo'lsa ham, tinglovchiga begona va g'alati eshitiladi. Ingliz tilining xalqaro aloqa vositasi sifatida keng qo'llanilayotganini hisobga olsak, talaffuz, xususan urg'u ustida ishlash zamonaviy til o'qituvchilari uchun muhim vazifadir.

Ushbu maqolada aynan **o'zbek tilida so'zlashuvchi o'rganuvchilarning ingliz tilidagi urg'uni o'zlashtirishdagi muammolari** tahlil qilinadi. Shuningdek, bu muammolarning **lingvistik sabablari, psixologik omillari** va eng muhimi, ularni yengib o'tish uchun **metodik yondashuvlar** ko'rib chiqiladi. Ushbu tahlillar ingliz tili o'qituvchilari uchun dars rejalari va mashg'ulotlarda samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI. Ingliz va o'zbek tillaridagi urg'u tizimi farqlari. Ingliz va o'zbek tillari urg'u (stress) tizimi jihatidan bir-biridan tubdan farq qiladi. Ushbu farqlar ESL (English as a Second Language) o'rganuvchilari, ayniqsa o'zbek tilida so'zlashuvchilar uchun, fonetik muammolarni yuzaga keltiradi.

O'zbek tilidagi urg'u xususiyatlari. O'zbek tili aglutinativ til bo'lib, unda grammatik ma'nolar ko'pincha qo'shimchalar orqali ifodalanadi. O'zbek tilida urg'u:

Odatda **oxirgi bo'g'inga tushadi**, Orfoepik emas, balki **intonatsion vosita** sifatida ishlatiladi. **Semantik yuklama** kuchli emas – ya'ni urg'uning o'zgarishi ma'noni kamdan-kam hollarda o'zgartiradi;

Masalan:

Kitoblarimizda so'zida urg'u **-da** bo'g'iniga tushadi

Urg'uni o'zgartirish (*KI-tob-larimizda*) grammatik yoki semantik o'zgarish keltirmaydi

Ingliz tilidagi urg'u xususiyatlari. Ingliz tilida urg'u fonologik tizimning ajralmas qismidir. Ingliz tili **stress-timed** til bo'lib, bu shuni anglatadiki, urg'uli bo'g'inlar orasidagi vaqt teng bo'lishga intiladi, bu esa talaffuz va eshitilishga katta ta'sir ko'rsatadi. Ingliz tilida urg'u:

O'zgarmaydigan qoidaga ega emas

So'z turkumi (part of speech) ga bog'liq ravishda o'zgaradi

Urg'u noto'g'ri qo'yilsa, **so'zning ma'nosi butunlay o'zgarishi** mumkin

Masalan:

CONtract (noun) – *to conTRACT* (verb)

REcord (noun) – *to reCORD* (verb)

Shuningdek, ingliz tilidagi ko‘plab so‘zlar lotin, yunon, fransuz yoki germanik ildizlarga ega bo‘lgani uchun ularning urg‘usi **etimologik jihatdan murakkab**.

O‘zbek o‘rganuvchilar orasida uchraydigan urg‘u xatolari. Quyida o‘zbek tilida so‘zlashuvchi o‘quvchilar orasida keng tarqalgan urg‘uga oid xatolar va ularning sabablarini ko‘rib chiqamiz:. O‘zbekcha urg‘u tizimi ingliz tiliga avtomatik ravishda ko‘chiriladi. Buning natijasida o‘quvchi. Har bir so‘zda **oxirgi bo‘g‘inga urg‘u qo‘yadi**

Masalan: *comPUter, engiNEER, docuMENT*

Bo‘g‘inlar orasida bir xil kuch bilan talaffuz qilish (monotonic stress). Bu holatda o‘quvchi barcha bo‘g‘inlarni teng kuch bilan talaffuz qiladi, bu esa talaffuzni “tekis” va “g‘alati” qiladi. Misol: *in-ter-na-tio-nal* so‘zining barcha bo‘g‘inlari bir xil aytiladi

Gapdagi urg‘u muammolari (sentence stress). O‘zbek tilida gap urg‘usi qat’iy qoidalarga ega emas, ingliz tilida esa:

Mazmunli so‘zlar (fe‘llar, otlar, sifatlar) urg‘ulanadi

Yordamchi so‘zlar (to, the, is, a, and) odatda **urg‘usiz** aytiladi

Xatolik:

I am a TEACHER (noto‘g‘ri)

To‘g‘risi: *I am a TEACHER*

Rasmiy va norasmiy talaffuzdagi farqni tushunmaslik. Ingliz tilida rasmiy talaffuz (dictionary form) bilan og‘zaki talaffuz farqlanishi mumkin. Masalan:

comfortable – /‘kʌmf.tə.bəl/ (leksik yozuvda to‘rt bo‘g‘in) lekin talaffuzda uch bo‘g‘inli /‘kʌmf.təbəl/

Bu farqlar o‘zbek o‘quvchilarini chalkashtiradi.

Urg‘uni o‘rgatish bo‘yicha samarali metodlar. O‘quvchilarga urg‘uni o‘rgatishda **integral, multimodal** yondashuv samaraliroq hisoblanadi. Quyida sinf sharoitida qo‘llaniladigan ilg‘or usullar keltiriladi. Urg‘u faqat eshitish orqali emas, balki **vizual va kinestetik** yo‘l bilan ham o‘rganiladi:

Stress belgilarini (') ishlatish

Rasm, rang, chizma orqali urg'u ko'rsatish

Qo'lda urib aytish (clapping technique)

Minimal juftliklar va kontrastiv mashqlar. O'quvchilarga urg'u bilan farqlanuvchi so'zlarni taqqoslab o'rgatish:

'import vs. im'port

'object vs. ob'ject

Ushbu juftliklarni tinglash, talaffuz qilish va yozish orqali farqni mustahkamlash.

Zamonaviy texnologiyalar yordamida urg'uni interaktiv tarzda o'rganish:

ELSA Speak: talaffuzni aniqlik bilan tekshiradi

BBC Learning English: stress va intonatsiya videolari

Forvo: so'zlarning ona tilida aytilgan namunasi

Ritmik usullar va she'riy matnlar. Qo'shiqlar, she'rlar, jingllar va klapan usullari yordamida stressni eslab qolish osonlashadi:

Masalan:

I like to MOVE it, MOVE it – urg'ular aniq

Tovush yozuvi (phonetic transcription) bilan ishlash

IPA (International Phonetic Alphabet) yordamida so'zlarni transkripsiya qilish, ularning urg'usini ko'rsatish:

e.g. *computer* – /kəm'pjʊ:tə/

Drama va rol o'ynash (role-play)

Tirik muloqotli vaziyatlarda o'quvchilarni tabiiy urg'u bilan gapirishga o'rgatish:

Intervyu, telefon suhbatlari, savdo-sotiq vaziyatlari

XULOSA VA TAKLIFLAR Ingliz tilidagi so'z urg'usi (word stress) ESL (English as a Second Language) o'rganuvchilari, ayniqsa o'zbek tilida so'zlashuvchilar uchun jiddiy fonetik va fonologik muammolardan biridir. Ushbu maqolada o'zbek va ingliz tillari urg'u tizimidagi asosiy farqlar, o'rganuvchilar duch keladigan muammolar va ularni yengib o'tish uchun samarali metodik yondashuvlar chuqur tahlil qilindi.

O'zbek tilida urg'u odatda **barqaror va oxirgi bo'g'inga tushadigan**, semantik yuklamasi past bo'lgan vosita sifatida shakllangan. Bu esa o'zbek tilida so'zlashuvchi o'quvchilarning inglizcha so'zlarda **o'zgarmaydigan, oldindan aytib bo'lmaydigan va ma'no ajratuvchi urg'u tizimiga** moslashishini murakkablashtiradi. Tilshunoslikda bu hodisa **tilaro transfer (cross-linguistic transfer)** deb ataladi va bu til o'rganishdagi eng keng tarqalgan xatoliklardan biri hisoblanadi. Fonetik va psixolingvistik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, noto'g'ri urg'u: So'zning umumiy tan olinishi (word recognition) darajasini pasaytiradi; Nutqning **eshitiluvchanligi** (intelligibility) va **tushunarlilikiga** (comprehensibility) salbiy ta'sir qiladi; O'rganuvchining o'ziga ishonchini kamaytiradi, bu esa so'zlashuv kompetensiyasining pasayishiga olib keladi.

Biroq, bu muammoni yengish mumkin. Tajriba va ilmiy ishlanmalar shuni ko'rsatadiki, **urg'u ustida maxsus ishlash**, ya'ni fonetik sezgirlikni oshirish, tinglab

tahlil qilish, minimal juftliklar bilan ishlash, ritmik mashqlar va texnologik vositalarni qo'llash orqali o'quvchilar talaffuzni sezilarli darajada yaxshilashlari mumkin. Ayniqsa:

Vizuallashtirish (urg'uni grafik yoki rang bilan belgilash), **Ko'p modal usullar** (tinglash, ko'rish, talaffuz, yozuv) birgalikda qo'llanilganda, O'quvchilar urg'uni faqat yodlab emas, balki **tushunib** o'zlashtira boshlaydi.

O'qituvchining vazifasi shundaki, u urg'uni o'rgatishda **faol, interaktiv, o'quvchiga yo'naltirilgan yondashuvlarni** qo'llashi, har bir o'quvchining fonetik kamchiliklariga individual yondashishi, va shuningdek, ularning **nutqiy jasoratini** (speech confidence) rivojlantirishi lozim.

Shu sababli, ingliz tilini o'rgatishda urg'u muammosini e'tiborsiz qoldirish mumkin emas. U grammatikani o'rgatish yoki so'z boyligini oshirish kabi, mustahkam til kompetensiyasining ajralmas qismi sifatida qaralishi kerak. Kelajakda til o'rgatish tizimlarida **urg'uga asoslangan fonetik modullar, sun'iy intellekt asosida ishlaydigan talaffuz trenerlari, va individual ta'lim yo'nalishlari** yanada keng joriy etilishi kutilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. **Azar, B. (2007).** *Understanding English Grammar*. Pearson Education.
2. **Biber, D., Conrad, S., & Leech, G. (2002).** *Longman Grammar of Spoken and Written English*. Longman.
3. **Collins, L. (2015).** *English Articles: A Comprehensive Guide to Using "A," "An," and "The" in English*. Oxford University Press.
4. **Cook, V. (2003).** *The English Language: A Linguistic Introduction*. Wiley-Blackwell.
5. **Eastwood, J. (1994).** *Oxford Guide to English Grammar*. Oxford University Press.
6. Faxriddin B., No'monbek A. ABS SISTEMASI BILAN JIHOZLANGAN M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNING TORMOZ SAMARADORLIGINI

MATEMATIK NAZARIY TAHLILI //International journal of scientific researchers (IJSR) INDEXING. – 2024. – Т. 4. – №. 1. – С. 333-337.

7.Qurbonazarov S. et al. ANALYSIS OF THE FUNDAMENTALS OF MATHEMATICAL MODELING OF WHEEL MOVEMENT ON THE ROAD SURFACE OF CARS EQUIPPED WITH ABS //Multidisciplinary Journal of Science and Technology. – 2024. – Т. 4. – №. 8. – С. 45-50.

8.Xuzriddinovich B. F. et al. ABS BILAN JIHOZLANGAN AVTOMOBILNI TORMOZ PAYTIDA O 'ZO 'ZIDAN VA MAJBURIY TEBRANISHLARINI TORMOZ SAMARADORLIGIGA TA'SIRINI TAHLIL QILISH //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. – Т. 47. – №. 4. – С. 81-87.

9. Xusinovich T. J., Ro'zibayevich M. N. M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNI TURLI MUHITLARDA TORMOZLANISHINI TAHLIL QILISH VA PARAMETRLARINI O 'RGANISH.

10. Karshiev F. U., Abduqahorov N. ABS BILAN JIHOZLANGAN M1 TOIFALI AVTOMOBILLAR TORMOZ TIZIMLARINING USTIVORLIGI //Academic research in educational sciences. – 2024. – Т. 5. – №. 5. – С. 787-791. 11.Каршиев Фахридин Умарович, Н.Абдуқаҳоров ИЗУЧЕНИЕ МИКРОСТРУКТУРЫ СТАЛИ В МАТЕРИАЛОВЕДЕНИИ//<https://www.iupr.ru/6-121-2024>
https://www.iupr.ru/_files/ugd/b06fdc_15c4798c874a4ddab326a52bd3af34ea.pdf?index=true

12. Xusinovich T. J., Ro'zibayevich M. N. M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNI TURLI MUHITLARDA TORMOZLANISHINI TAHLIL QILISH VA PARAMETRLARINI O 'RGANISH.

13. Farxadjonovna, Bekimbetova Elmira, and Abduqahorov No'monbek. "STARTING ENGINES AT LOW TEMPERATURES." Multidisciplinary Journal of Science and Technology 5.2 (2025): 83-87.

14. Xusinovich, Turdialiyeв Jonibek, and Mo‘minov Nurali Ro‘zibayevich. "M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNI TURLI MUHITLARDA TORMOZLANISHINI TAHLIL QILISH VA PARAMETRLARINI O‘RGANISH."

15. В. Я. Бочкарев. Новые технологии и средства измерений, методы организации водоучета на оросительных системах. Новочеркасск, 2012, 227 с

16. В.А. Втюрин. Автоматизированные системы управления технологическими процессами. Основы АСУТП. Санкт-Петербург 2006, 154 с.

17. Рачков М.Ю. Технические средства автоматизации.- Москва: МГИУ, 2006,- 347 с. 9. Vohidov A.X. Abdullaeva D.A. Avtomatikanmg texnik vositalari. T..TIMI, 2011. 180 b.